

Mesleki Kararsızlığın Yordanmasında Kontrol Odağı ve Mantık Dışı İnançların Rolü¹

Role of Locus of Control and Irrational Beliefs in Predicting Career Indecision

Mustafa ŞAHİN², Serkan Volkan SARI³, Sait DUMAN⁴, Uğur KERİMOĞLU⁵
ve Taylan KOCAMAN⁶

Öz: Bu araştırmanın amacı, lise son sınıf öğrencilerinin mesleki kararsızlıklarını yordamada kontrol odağı ve mantık dışı inançların rolünü incelemektir. Araştırmanın çalışma grubu, Trabzon ilinde üç farklı okul türünde (Fen lisesi, Anadolu lisesi ve genel lise) öğrenimlerine devam etmekte olan 266 lise son sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Çalışma grubunun cinsiyete göre dağılımları 133 erkek (% 50) ve 133 kız (% 50) şeklindedir. Araştırmanın verileri demografik bilgi formu, Mesleki Kararsızlık Envanteri, Kontrol Odağı Ölçeği ve Mantık Dışı İnançlar Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın veri analizi Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı tekniği ve Çoklu Regresyon Analizi tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, mesleki kararsızlık ile kontrol odağının alt boyutları olan “şansa inanma” arasında düşük düzeyde olumsuz yönde bir korelasyon ve “çabanın anlamsızlığı” boyutunda ise düşük düzeyde olumlu yönde bir korelasyon olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre kontrol odağının alt boyutlarından “şansa inanma” ve “çabanın anlamsızlığının” mesleki kararsızlığı anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir. Mantık dışı inançların ise mesleki kararsızlığın anlamlı bir yordayıcısı olmadığı belirlenmiştir. Araştırmanın son bölümünde sınırlılıklara değinilmiş ve gelecekte yapılacak araştırmalar için bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: mesleki kararsızlık, kontrol odağı, mantık dışı inançlar

Abstract: This study aims to investigate the role of irrational beliefs and locus of control in predicting career indecision among high school students. The study group consisted of 266 students from three different schools (Science School, Anatolian School and Public School) in Trabzon city. The distribution of the study group in terms of gender is 133 girls (50 %) and 133 boys (50 %). A demographic data form, irrational beliefs, locus of control and career indecision scales were used to collect the data. Pearson correlation coefficient and hierarchical regression analysis were used to analyze. According to the findings of the study, career indecision has a low level of negative correlation with “belief in chance” and low level of positive correlation with “meaningless of effort” which are the subscales of locus of control scale. In addition, multiple regression results revealed that locus of control was significant predictor of career indecision. Also, subscales of locus of control’ “belief in chance” and “meaninglessness of effort” significantly predicted career indecision. Irrational beliefs were not found as a significant predictor of career indecision. At end of the study, limitations were addressed and some new directions were suggested for the future studies.

Keywords: career indecision, locus of control, irrational beliefs

¹ **Yazar Notu:** Bu araştırma 3-5 Ekim 2011 tarihinde İzmir’de yapılan XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, E-posta: mustafa61@ktu.edu.tr

³ Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize, E-posta: serkan.sari@erdogan.edu.tr

⁴ Arş. Gör., 7 Aralık Üniversitesi, Kilis, E-posta: saituduman@kilis.edu.tr

⁵ Rehber Öğretmen, Ulubat İlköğretim Okulu, Urfa, E-posta: kerimoglu@hotmail.com

⁶ Rehber Öğretmen, Vali Ünal Erkan İlköğretim Okulu, Diyarbakır, E-posta: kocamantaylan@gmail.com

Meslek seçimi süreci üzerinde, son elli yılda birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalara bakıldığında; Taylor ve Betz (1983) Mesleğe Karar Verme Öz Yeterliliği (MKÖY) kavramını ilk kez kariyer psikolojisi alanına dahil eden isimler olmuşlardır. Daha sonra yapılan araştırmalar ile mesleğe karar verme sürecinde, mesleki gelişim görevlerinin yerine getirilmesi (Taylor ve Popma, 1990), karar verme becerilerinin geliştirilmesi (Betz ve Hackett, 1981), ilgi ve yeteneklerin farkında olunması (Turner ve Lapan, 2002) önemli unsurlar olarak ortaya konmuştur. Bu süreçlerin duraksaması ya da yarım kalması, bireyin mesleki karar sürecinde aksama yaşaması anlamına gelmektedir. Geçmişten günümüze yapılan araştırmalar bu aksamaların, bireylerin meslek kararı vermesini güçleştirdiğini ortaya koymaktadır (Germeijs ve De boeck, 2003; Starica, 2012; White ve Tracey, 2011).

Bu noktada ortaya çıkan meslek seçiminde yaşanan kararsızlığın, mesleki rehberlik hareketinin öncüsü olan Parsons'a kadar uzandığı ifade edilmektedir (Çakır, 2003). Crites'e (1969) göre mesleki kararsızlık içinde bulunan bireyler, birçok alana birden yeteneği ve ilgisi bulunanlar, ilgilerine uygun alanlardan birini seçmede kararsız olanlar ve herhangi bir alana karşı ilgisi olmayan bireyler olarak sınıflandırılabilirler. Starica (2012) mesleki kararsızlığın açıklanmasında benlik saygısının ve iç kontrol odağının önemli rolü olduğunu vurgulamışlardır. Holland'a (1973) göre mesleki kararsızlık, bireyin kişilik tipi ile yaptığı seçimin uyuşmamasından kaynaklanmaktadır. Çakır'a (2003) göre eğer birey belli bir mesleki tercihi uygulamaya koyması gerekirken, bunda herhangi bir zorluk yaşıyorsa, o zaman kararsızlıktan söz edilebilir. Hartman ve Fuqua (1983) ise üç tür mesleki kararsızlık tanımlamışlardır. Bunlar; gelişimsel, durumsal ve kronik mesleki kararsızlıktır (Akt., Çakır, 2003). Mesleki kararsızlığın nedenlerine bakıldığında ise ilgi, yetenek ve değerlerin yeterince gelişmemesi (Santos ve Coimbra, 2000), düşük benlik algısı (Bethwulff ve Steitz, 1999), yüksek düzeyde kaygı duyma (Braunstein-Bercovitz, Benjamin, Asor ve Lev, 2012), düşük düzeyde mesleki olgunluk (Crites, 1969) öne çıkan nedenler olarak gösterilebilir. Ancak mesleki kararsızlığın doğası gereği nedenler bunlarla sınırlı değildir. Bu araştırmada bireyin mesleki kararsızlık yaşamasıyla ilişkisi olduğu düşünülen, kontrol odağı ve mantık dışı inançlar arasındaki ilişki ele alınmıştır.

Mesleki Kararsızlık ve Kontrol Odağı

İlk olarak, bireyin mesleki kararsızlığı üzerinde iç ve dış etmenlerin ne derece etkisinin olduğunu belirlemek amacıyla kontrol odağı algıları araştırılmıştır.

Kontrol odağı kavramıyla ilgili alan yazında yer alan araştırmaların birçoğu (Çelikkaleli, 2010; Çoban, 2005; Erbaş, 2009), Rotter'in sosyal öğrenme teorisi çerçevesine dayandığı görülmektedir (Rotter, 1975). Rotter'in teorisinde kontrol odağı kavramı bireyin değerlerinin, beklentilerinin ve kendine attığı özelliklerinin bir yordayıcısı olarak ele alınmaktadır. Bu kavram, içsel ve dışsal genellenmiş beklentiler, olarak ikiye ayrılmaktadır. İçsel genellenmiş beklentiler bireyin olayların sonuçlarını olumlu ya da olumsuz anlamda nasıl algıladığı ve potansiyel olarak, olayın bireyin kendi kontrolü altında sonuçlandığını ifade eder. Diğer taraftan, dışsal genellenmiş beklentiler bireyin olayların sonuçlarının kendi dışında başka bir birey ya da durum tarafından etkilendiği ve bireyin bu durumu kontrol edemediği algısını ifade eder (Starica, 2012). Taylor ve Pompa'ya (1990) göre meslek kararı vermede karşılaşılan problemlerin nedenlerinden birisi de denetim odağının dıştan algılanmasıdır. Buna örnek olarak, Germeis ve Verschueren (2011) bireyin mesleki tercihini uygulamaya koyma aşamasında, önem verdiği diğer kişilerle fikir ayrılığına düştüğünde kararsızlık yaşadığını belirtmektedirler. Ferrari ve Dovidio (2001) ise bireylerin karar verme sürecinde kendilerinden yaşça büyük kişilerin görüşlerinin, kendi kararları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, Büyükgöze - Kavas (2011) üniversite öğrencilerinden dışsal kontrol odağına sahip olanların daha fazla kariyer kararsızlığı yaşadığını belirtmektedir. Bu araştırmalar dışsal genellenmiş beklentiler ile mesleki kararsızlık arasındaki ilişkiyi yansıtmaları bakımından önemlidir. Çoban (2005) ise lise son sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında denetim odağının mesleki olgunluk üzerinde etkili bir yordayıcı olduğunu ifade etmiştir. Sarı ve Şahin (2014) mesleki karar sürecinde mükemmeliyetçi kişilik özelliğinin önemli bir yordayıcı olduğunu belirlemiştir. Super'e göre (1957) ise kişinin kendisiyle ilgili fikirleri tam netleşmemiş ya da bozulmuş ise mesleklerle kendisini bağdaştırması da zorlaşacaktır. Yapılan araştırmalarda, düşük benlik algısına sahip (Ali ve Sahah, 2013), karşılaştığı her durumda kontrolü kaybedeceğini düşünen (Chung, 2002), yeterince girişken olmayan (Leong ve Chervinko, 1996) bireylerin daha yüksek düzeyde mesleki kararsızlık yaşadıkları belirlenmiştir. Bu araştırmalar bireylerin yaşadıkları mesleki kararsızlıkta iç ve dış dinamiklerin etkisini ortaya koymaları bakımından önemlidir.

Mesleki Kararsızlık ve Mantık Dışı İnançlar

Bu araştırmada öğrencilerin kontrol odağı algılarının yanında, mesleki kararsızlık üzerinde olumsuz düşüncelerinin ne düzeyde etkisinin olduğunu belirlemek amacıyla mantık dışı inançları

araştırılmıştır. Akılcı Duygusal Davranış Terapisine (Rational-Emotive Behavior Therapy-REBT) göre, mantıklı (rasyonel) ve mantıklı olmayan (irrasyonel) inanç olmak üzere iki tür inanç bulunmaktadır. Mantıklı inanç, kişinin hedeflerine ulaşmasına yardımcı olur. Mantıklı inançlar; esnek, gerçek ile tutarlı, akılcı ve bireyin psikolojik sağlığını destekleyen ve kendisi için anlamlı hedeflere ulaşmasına yardımcı olan inançlardır (Murdock, 2012). Ellis'e göre (1994) mantıklı olmayan inançlar ise; katı, kesinlikle olması gereken talepleri içeren, akıl dışı ve gerçekçi olmayan inançlardır (Akt., Watson, Sherbak ve Morris, 1998). Alan yazın incelendiğinde mantık dışı inançlar ile meslek seçimi süreci arasındaki ilişki üzerine birçok araştırma yapıldığı görülmektedir (Braunstein-Bercovitz ve ark., 2012; Krieshok, Black ve McKay, 2009; Stead, Watson ve Foxcroft, 1993). Bu araştırmalarda, meslek seçiminde birey kendisinin ve çevresinin gerçeklerine ne kadar uygun kararlar alırsa, meslek seçiminin o ölçüde başarılı olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca mantık dışı inançlar ve mesleki kararsızlık konusunda bazı araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmalarda mantık dışı inançların, bireyin meslekle ilgili yeterli düzeyde bilgi sahibi olmamasından (Saka ve Gati, 2001), kendi ilgi, yetenek ve beklentilerinin yeterince farkında olmamasından (Mitchell ve Krumboltz, 1987), meslek özellikleri ve kişilik özellikleri arasında gereken uyumun olmamasından (Holland, 1973) veya aile, arkadaş çevresi gibi dış etkenlerden (Feldman, 2002) kaynaklandığını ortaya konmuştur. Bacanlı (2012) akılcı olmayan inançların kariyer kararı verme güçlüğünün önemli bir yordayıcısı olduğunu belirlemiştir. Yılmaz-Erdem (2006) Türkiye'de lise öğrencilerinin meslek seçiminde akılcı olmayan inançlarını incelemek üzere bir ölçme aracı geliştirmişlerdir. Bu araştırmaya mantık dışı inançların dahil edilmesinin sebeplerinden biri de, özellikle Türkiye'de bu konuda yapılan araştırmaların sayıca az olmasıdır.

Araştırmanın Amacı

Alan yazında mesleki kararsızlık, kontrol odağı ve mantık dışı inançlara yönelik yapılan bazı araştırmalar olmasına rağmen (Taylor ve Pompa, 1990; Stead ve ark., 1993; White ve Tracey, 2011) özellikle Türkiye'de lise öğrencilerinin mesleki kararsızlıklarını kontrol odağı ve mantık dışı inançları açısından ele alan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda, araştırmanın amacı, kontrol odağı ve mantık dışı inançların, lise son sınıf öğrencilerinin mesleki kararsızlık düzeyleriyle ilişkisini incelemektir. Belirtilen amaç kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

Mesleki kararsızlık ile kontrol odağı ve mantık dışı inançlar arasında nasıl bir ilişki vardır?

Mesleki kararsızlık, kontrol odağı ve mantık dışı inançlar tarafından ne düzeyde yordanmaktadır?

Yöntem

Araştırma Grubu

Araştırma grubu, 2011- 2012 eğitim öğretim yılında, Trabzon ilinde bulunan üç farklı okul türünde (Genel Lise, Anadolu Lisesi ve Fen Lisesi) öğrenimlerine devam etmekte olan 266 lise son sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Bu öğrenciler, üç farklı okul türünde okuyan farklı akademik başarı düzeylerine sahip öğrencilerden, yansız örnekleme yöntemiyle rastgele seçilmiştir. Bu öğrencilerin 133'ü erkek (% 50) ve 133'ü kız (% 50) dir. Veriler sınıf ortamında araştırmacı tarafından toplanmıştır. Uygulama yaklaşık 15 dakika sürmüştür. Katılım gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir. Uygulanan 300 ölçekten eksik ve hatalı olanlar ayıklanarak 266 ölçekle araştırma gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin yaş ortalaması 17.84 (Ss=0.79) dir.

Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, mesleki karar envanteri, kontrol odağı ölçeği, mantık dışı inançlar ölçeği ve araştırmacılar tarafından hazırlanan demografik bilgi formu kullanılarak toplanmıştır.

Demografik Bilgi Formu: Bu formda katılımcıların cinsiyetleri, yaşları, okul türleri ile ilgili sorular yer almaktadır.

Mesleki Karar Envanteri: Çakır (2003) tarafından öğrencilerin mesleki kararsızlık düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Envanter, mesleki kararsızlık içinde bulunan bireylerde, karar verme aşaması öncesinde görülen beş özellik dikkate alınarak geliştirilmiştir. Mesleki karar envanterinde bulunan beş faktör; İçsel Çatışmalar (8 Madde), Kendini Yeterince Tanımama (7 Madde), Meslek ve Alan Bilgisi Eksikliği (7 Madde), Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar (4 Madde) ve Dışsal Çatışmalar (4 Madde)'dir. Bu ölçek bireysel veya gruplar halinde uygulanabilen 5'li derecelmeli (1-Bana Çok Uygun, 2-Bana Biraz Uygun, 3-Kararsızım, 4-Bana Uygun Değil, 5-Bana Hiç uygun Değil) Likert tipi bir ölçektir. Ölçekten elde edilen ham puanlar ile alt % 27 ve üst % 27'yi oluşturan grupların puan ortalamaları hesaplanarak her bir maddenin 0.05 düzeyinde ayırt edici olduğu görülmüştür. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı ise 0.85 bulunmuştur (Çakır, 2003). Ölçeğin 30 maddelik son formunun test tekrar test güvenirliğinin korelasyon değeri 0.83'dür. Ölçeğin faktör yük değerleri 0.36 ile 0.73 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan

puanların yükselmesi, mesleki kararsızlık düzeyinin yükseldiğini gösterir.

Kontrol Odağı Ölçeği: Dağ (2002) tarafından Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeğinden daha kapsamlı bir ölçek meydana getirmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliği belirlemek amacıyla uygulanan temel bileşenler analizi sonucunda, ölçekten toplam varyansın % 50.6'sını açıklayabilen 5 faktör elde edilmiştir (N=272). Bu faktörler; Kişisel Kontrol (18 Madde), Şansa İnanma (11 Madde), Çabalamanın Anlamsızlığı (10 Madde), Kadercilik (3 Madde) ve Adil Olmayan Dünya İnanıcı (5 Madde)'dir. Ölçek bireysel veya gruplar halinde uygulanabilen beş'li derecelenmeli (1-Hiç Uygun Değil, 2-Pek Uygun Değil, 3-Uygun, 4-Oldukça Uygun, 5-Tamamen Uygun) Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı ise 0.92 bulunmuştur. Ölçeğin bir ay arayla tekrar uygulanmasıyla elde edilen veriler üzerinden hesaplanan test tekrar test güvenilirlik katsayısı ise 0.88'dir. Ölçeğin alt ölçeklerinin test tekrar test güvenilirlik katsayıları ise sırasıyla, 0.83, 0.81, 0.61, 0.89 ve 0.74 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yük değerleri 0.29 ile 0.78 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan dış kontrol odağına işaret etmektedir.

Mantık Dışı İnançlar Ölçeği: Çivitçi (2006) tarafından öğrencilerin mantık dışı inanç düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, üç alt boyutta yer alan toplam 21 maddeden oluşmaktadır. Ölçek beşli likert tiptedir. Yapı geçerliği için yapılan faktör analizi sonucunda faktör yükleri 0.69 ile 0.40 arasında değişen ve toplam varyansın % 33'ünü açıklayan üç faktör; Başarı Talebi (8 madde), Rahatlık Talebi (7 madde) ve Saygı Talebi (6 madde) elde edilmiştir. Ölçek maddelerinin, yer aldıkları alt ölçekle olan madde-test korelasyonları

0.68 ile 0.28 arasında değişmektedir. Ölçeğin uyum geçerliği çalışmasında toplam puan ve alt ölçekleri ile Çocuklar için Depresyon Ölçeği ve Sınav Kaygısı Envanteri puanları arasında anlamlı korelasyonlar elde edilmiştir. Ayırt edici geçerlik çalışmasında, ölçeğin toplam puanının ve her üç alt boyutunun, sınav kaygısı alt ve üst gruplarını; saygı talebi alt ölçeği dışında da depresyon alt ve üst gruplarını birbirinden ayırt edebildiği gözlenmiştir. Ölçeğin üç hafta arayla iki kez uygulanması sonucu elde edilen test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ölçeğin toplam puanı için 0.82, Başarı Talebi alt ölçeği için 0.84, Rahatlık Talebi alt ölçeği için 0.75 ve Saygı Talebi alt ölçeği için 0.67 bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach alfa katsayıları da toplam puan için 0.71, Başarı Talebi alt ölçeği için 0.62, Rahatlık Talebi alt ölçeği için 0.61 ve Saygı Talebi alt ölçeği için 0.57'dir. Ölçeğin tamamından alınan yüksek puanlar mantıkdışı inanç düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada ilk olarak tanımlayıcı istatistik teknikleri ile değişkenlere ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Araştırmanın değişkenleri ve alt boyutları arasındaki korelasyonlar Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı Tekniği ile incelenmiştir. Mesleki kararsızlığı yordamada kontrol odağı ve alt boyutları ile akılcı olmayan inançlar ve alt boyutlarının rolünü belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

Araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Mesleki Kararsızlık, Kontrol Odağı ve Mantıkdışı İnançlar Arasındaki İlişkilere Ait Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.Kararsızlık	1	-.03	-.19**	.13*	-.05	.07	-.06	.02	.01
2.İç kontrol		1	.10	.03	-.25**	.03	-.11	.25**	-.21**
3.Sansa inanma			1	.23**	.07	.19**	.18**	.12*	.13*
4.Çabanın anlamsızlığı				1	.16**	.44**	.23**	.29**	.05
5.Kadercilik					1	.01	.16**	-.03	.10
6.Adil olmayan dünya inancı						1	.29**	.27**	-.00
7.Basari talebi							1	.25**	.12*
8.Rahatlık talebi								1	.07
9.Saygı talebi									1
Standart Sapma	26.01	9.03	6.15	6.79	3.09	4.28	5.90	5.84	3.61
Ortalama	57.93	25.95	20.13	15.27	8.35	7.06	13.20	10.32	20.40

**p<0.01, *p<0.05

Yapılan analiz sonuçlarına göre katılımcıların mesleki kararsızlık puanları ile kontrol odağının alt boyutlarından “şansa inanma” ile düşük düzeyde negatif yönde ($r=-0.19$, $p<0.01$), “çabanın anlamsızlığı” ile düşük düzeyde pozitif yönde ($r=0.13$, $p<0.05$) bir korelasyon olduğu belirlenmiştir. Mantık dışı inançların alt boyutları ile mesleki kararsızlık arasında ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir.

Bu bulgulardan hareketle, öğrencilerin şansa inandıkça daha çok mesleki kararsızlık yaşadıkları

ifade edilebilir. Ayrıca yine öğrenciler gösterdikleri çabanın da anlamsız olduğunu düşünmeye başladıklarında daha çok mesleki kararsızlık yaşadıkları söylenebilir.

Çoklu Regresyon Analizi

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan mesleki kararsızlığın bağımsız değişkenler olan kontrol odağı ve mantık dışı inançlar tarafından ne düzeyde yordandığını belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2. Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Yordayan	B	Std.hata	B	t	p
(Constant)	44,96	12.39		3.62	.00*
Kişisel kontrol	.20	.19		1.80	.31
Şansa inanma	.30	.36	.07	1.24	.00*
Çabanın anlamsızlığı	.53	.27	.05	1.33	.01*
Kadercilik	-.74	.54	.14	-1.37	.17
Adil olmayan dünya inancı	.20	.43	-.08	.46	.64
Başarı talebi	-.52	.29	.03	-1.77	.07
Rahatlık talebi	.03	.30	-.11	.11	.91
Saygı talebi	.04	.45	.00	.09	.92

* $p<0.01$. $R= .30$, $R^2=.18$, Adjusted $R^2= .11$

Yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre kontrol odağı ölçeğinin alt boyutlarından olan şansa inanma ($B=0.05$, $p<0.01$) ve çabanın anlamsızlığı ($B=0.14$, $p<0.01$) boyutlarının mesleki kararsızlığı anlamlı düzeyde yordadıkları belirlenmiştir ($p<0.01$). Mantık dışı inançların ise anlamlı bir yordayıcı olmadığı görülmektedir. Kurulan modelin mesleki kararsızlığı açıklama oranı %11 olarak belirlenmiştir ($F_{(5/260)}=1.44$, $p<0.05$).

Tartışma

Bu çalışmada lise öğrencilerinin kontrol odağı algıları ve mantık dışı inançlarının mesleki kararsızlık düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmanın ilk bulgusuna göre öğrencilerin mesleki kararsızlık düzeyleri ile kontrol odağının alt boyutlarından “şansa inanma” ile düşük düzeyde negatif yönde, “çabanın anlamsızlığı” ile düşük düzeyde pozitif yönde korelasyon olduğu belirlenmiştir. Ayrıca yapılan çoklu regresyon analizinde “şansa inanma” ve “çabanın anlamsızlığı” boyutlarının mesleki kararsızlığın anlamlı yordayıcıları olduğu belirlenmiştir. “Şansa inanma” boyutu kişinin karşılaştığı olayların ve yaşantıların şans tarafından denetlendiğine olan inancını yansıtmaktadır ve bir dıştan denetim

mekanizması olarak ifade edilmektedir (Rotter, 1975). Bu anlamda şansa gereğinden fazla inanan kişilerin, yaşamda yerine getirilmesi gereken görevler ve sorumluluklar konusunda kendilerini diğerlerine göre daha serbest hissettikleri, bu durumun da kişilerin meslek seçme davranışı üzerinde gerçek olmayan bir serbestlik yarattığı ve kararsızlık düzeylerinin azaldığı düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar şansına güvenen kişilerin, meslek seçimi konusunda yeterli kaygıyı duymadıklarında bunun için gereken çabayı da gösteremediklerini belirlemiştir (Brown, Glastetter-Fender ve Shelton, 2000; Kirkcaldy, Shephard ve Furnham, 2002). Mesleki kararsızlıkla olumlu yönde korelasyon gösteren ve anlamlı yordayıcısı olan bir diğer boyut da “çabanın anlamsızlığıdır”. Bu kavram Rotter (1975) tarafından “bireyin yaşamda elde edeceği şeyler konusunda çaba göstermenin anlamsız olduğuna inanması” olarak ifade edilmiştir ve aynı zamanda bu boyut bir dıştan denetim mekanizması olarak değerlendirilmektedir. Meslek seçme davranışı, bireyin kendine uygun meslekleri araştırması, tanınması ve keşfetmesi gibi bir dizi faaliyet sonucunda gerçekleşmektedir (Stumpf, Collareli, ve Hartman, 1983). Bu anlamda meslek seçimi konusunda kendini ve çevreyi yeterince

tanıma çabası göstermeyen, bu çabayı anlamsız olarak değerlendiren bireylerin mesleki kararsızlık yaşamaları anlamlı görünmektedir. Bartsch ve Hackett, (1979) içsel kontrol odağına sahip bireylerin kendi kariyer düşüncelerini dışsal kontrol odağına sahip bireylerden daha açık şekilde ifade edebildikleri belirlenmiştir. Kishor (1981) öğrencilerin kontrol odağı algılarının, meslek kararı verme yeterliliklerini hem kız hem de erkek öğrencilerde, anlamlı ölçüde yordadığı sonucuna varılmıştır. Taylor ve Pompa (1990) kontrol odağı ve mesleki karar süreci arasında güçlü bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Ford ve Richardson (1994) kontrol odağının, bireylerin karar alma mekanizmaları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu belirlemişler, özellikle dışsal kontrol odağı algılarının bireylerin politik ve etik karar alma davranışları üzerinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Lease (2004) dışsal kontrol odağına sahip bireylerin, mesleğe karar vermede daha fazla zorluk yaşadığını ifade etmektedir. Sarı ve Şahin (2013) lise son sınıf öğrencilerinin meslek kararı verme düzeylerinin yordayıcıları arasında kontrol odağının önemli bir değişken olduğu sonucuna varmıştır. Tüm bu bilgiler ışığında; dıştan denetim mekanizması gelişmiş bireylerin meslek kararı vermekte zorlandıkları, bu bireylerin mesleğe karar verme süreci içindeki denetim gücünün, kariyer planlamadaki başarılarını ve uyumlarını etkilediği düşünülmektedir.

Araştırmada ikinci olarak, mesleki kararsızlık ile mantık dışı inançlar arasındaki ilişki ele alınmıştır. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin mesleki kararsızlık düzeyleri ile mantık dışı inanışları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca yapılan çoklu regresyon analizinde de, mantık dışı inançların mesleki kararsızlığın anlamlı bir yordayıcısı olmadığı görülmüştür. Bununla beraber, Kuzgun (2000) mesleki kararsızlıkta bireyin mantık dışı düşüncelerinin etkili olduğunu ifade etmektedir. Mitchell ve Krumboltz (1987) bireylerin yapıcı bir mesleki karar verebilmesi için mantık dışı düşüncelerinin değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Saunders, Peterson, Sampson, ve Reardon'a göre (2000) mantık dışı mesleki düşünceler mesleki kararsızlık üzerinde olumsuz yönde etkili olmaktadır. Çakır'a (2003) göre ise mesleki kararsızlık kavramının bileşenleri arasında

mantık dışı inançların önemli bir yeri vardır. Tüm bu bilgiler, öğrencilerin yaşadıkları mesleki kararsızlık ile onların mantık dışı inançları arasında bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Bu anlamda, araştırma sonuçlarının alan yazınıla paralellik taşımadığı görülmektedir. Bu durumun, araştırmaya dahil edilen araştırma grubuna özgü olarak, mantık dışı inanç düzeylerinin anlamlı bir fark oluşturacak düzeyde düşük ya da yüksek olmamasından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma ile ulaşılan ilk sonuç dıştan denetim mekanizmasına sahip bireylerin meslek seçimi sürecinde daha fazla kararsızlık yaşadıklarına yöneliktir. Böyle bireyler olayların gidişatını etkileme yetenekleri olmadığını, gidişatın dış unsurlarla belirlendiğini (şansa inanma, çabanın anlamsızlığı) düşündüklerinden, meslek seçimini yapma konusunda da bu güçlere inanma eğiliminde olurlar. Araştırmada ulaşılan ikinci sonuç ise mantık dışı inançlar ile mesleki kararsızlık arasında bir ilişkinin olmadığı yönündedir. Ancak bu sonucun aksine alan yazında, mesleki kararsızlık kavramının bileşenleri arasında mantık dışı inançların önemli bir yeri olduğunu ifade eden çalışmalara rastlanmaktadır.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma yalnızca Trabzon ili kapsamında yürütülmüştür. Ayrıca araştırma belirli lise türlerinden (Fen lisesi, Anadolu lisesi ve Genel lise) elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Bunda diğer lise türlerinde sağlıklı veri toplamanın zor olması ve ekonomik sebepler etkili olmuştur. Son olarak araştırma sonuçları kapsamında bazı önerilerde bulunulmuştur. Araştırma lise son sınıf öğrencileri üzerinde yürütülmüştür. Bu bağlamda ulaşılan sonuçlar okul rehberlik servisleriyle paylaşarak öğrencilerin meslek seçimi sürecinde içten denetim mekanizmalarını geliştirecek faaliyetler planlanabilir. Bu araştırmanın ikinci bulgusu olan mantık dışı inançların mesleki kararsızlıkla ilişkisinin olmadığı konusunda, bu konuyu daha derinlemesine ele alacak nitel çalışmaların yapılması önerilebilir. Son olarak mesleki kararsızlığın tüm lise türlerine dönük bir çalışmada incelenmesinin, konuyla ilgili alan yazına ve okul rehberlik hizmetlerine katkısı olabileceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

Ali, U. ve Shah, E. (2013). Career decision difficulty as a predictor of environmental mastery and self-esteem in college students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 84, 1119-1123.

Bacanlı, F. (2012). Kariyer karar verme güçlükleri ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların ilişkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 86-95.

- Bethwulff, M. ve Steitz, J. (1999). A path model of the relationship between career indecision, androgyny, self-efficacy, and self-esteem. *Perceptual and Motor Skills*, 88, 935-940.
- Betz, N. ve Hackett, G. (1981). The relationship of career-related self-efficacy expectations to perceived career options in college women and men. *Journal of Counseling Psychology*, 28, 399-410.
- Braunstein - Bercovitz, H., Benjamin, B., Asor, S. ve Lev, M. (2012). Insecure attachment and career indecision: Mediating effects of anxiety and pessimism. *Journal of Vocational Behavior*, 81(2) 236-244.
- Brown, C., Glastetter-Fender, C. ve Shelton, M. (2000). Psychosocial identity and career control in college student-athletes. *Journal of Vocational Behavior*, 56(1), 53-62.
- Büyükgöze – Kavas, A. B. (2011). *Testing a model of career indecision among university students based on Social Cognitive Career Theory*. Unpublished Doctoral Thesis, Middle East Technical University, Ankara.
- Chung, B. (2002). Career decision-making self-efficacy and career commitment: Gender and ethnic differences among college students. *Journal of Career Development*, 28, 277-284.
- Crites, J. (1969). *Vocational psychology: the study of vocational behavior and development*. New York: Mc Graw-Hill.
- Çakır, M. A. (2003). *Bir mesleki grup rehberliği programının lise öğrencilerinin mesleki kararsızlık düzeylerine etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelikkaleli, Ö. (2010). *Ergenlerin yetkinlik inançları ile depresyon, benlik saygısı, iç-dış kontrol odağı, sürekli öfke ve öfke ifade biçimleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Çiğitçi, A. (2006). Ergenlerde mantıkdışı inançlar ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(25), 69-77.
- Çoban, A. E. (2005). Lise son sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin yordayıcı bazı değişkenlere göre incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 39-54.
- Dağ, İ. (2002). Kontrol odağı ölçeği (KOÖ): Ölçek geliştirme, güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 77-90.
- Erbaş, N. (2009). *Lise son sınıf öğrencilerinde denetim (Kontrol) odağı inancının risk alma davranışına etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Feldman, D. (2002). The antecedents and consequences of early career indecision among young adults. *Human Resource Management Review*, 13(3), 499-531.
- Ferrari, J. ve Dovidio, J. (2001). Behavioral information search by indecisives. *Personality and Individual Differences*, 30(7), 1113-1123.
- Ford, R. ve Richardson, W. (1994). Ethical decision making: a review of the empirical literature. *Journal of Business Ethics*, 13, 205-221.
- Germeijs, V. ve De Boeck, P. (2003). A measurement scale for indecisiveness and its relationship to career indecision and other types of indecision. *European Journal of Psychological Assessment*, 18, 113-122.
- Germeis, V. ve Verschuere, K. (2011). Indecisiveness and Big Five personality factors: Relationship and specificity. *Personality and Individual Differences* 50(7), 1023-1028.
- Holland, J. (1973). *Making vocational choice: A theory of career*. Englewood Cliffs: New Jersey: Printice Hall, Inc.
- Bartsch, K. ve Hackett, G. (1979). Effect of a decision-making course on locus of control, conceptualization, and career planning. *Journal of College Student Personnel*, 20(3), 230-235.
- Kishor, N. (1981). The effect of self-esteem and locus of control in career decision making of adolescents in Fiji. *Journal of Career Assessment*, 19(2), 227-232.
- Krieschok, T., Black, M. ve McKay, R. (2009). Career decision making: the limits of rationality and the abundance of non-conscious processes. *Journal of Vocational Behavior*, 75(3), 275-290.
- Kirkcaldy, B., Shephard, R. ve Furnham, A. (2002). The influence of type A behaviour and locus of control upon job satisfaction and occupational health. *Personality and Individual Differences*, 33(8), 1361-1371.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Lease, S. (2004). Effect of locus of control, work knowledge, and mentoring on career decision-making difficulties: testing the role of race and academic institution. *Journal of Career Assessment*, 12(3), 239-254.
- Leong, F. ve Chervinko, S. (1996). Construct validity of career indecision: Negative personality traits as predictors of career indecision. *Journal of Career Assessment*, 4(3), 315-329.
- Mitchell, L. ve Krumboltz, J. (1987). The effects of cognitive restructuring and decision making training on career indecision. *Journal of Counseling and Development*, 66, 171-174.
- Murdock, N. L. (2012). Akılcı duygusal davranış terapisi. Akkoyun, F. (Çev. Edit). *Psikolojik danışma ve psikoterapi kuramları* (ss. 273-313). Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Rotter, J. (1975). Some problems and misconceptions related to the construct of internal versus external control of reinforcement. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43(1), 56-67.

- Rotter, J. ve Mulry, R. (1965). Internal versus external control of reinforcement and decision time. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2(4), 598-604.
- Sarı, S. V. ve Şahin, M. (2013). Lise son sınıf öğrencilerinin mesleki karar verme öz-yeterliliklerini yordamada umut ve kontrol odağının rolü. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(1), 97- 110.
- Sarı, S. V. ve Şahin, M. (2014). The role of perfectionism predicting career decision making self efficacy on senior students. *Hacettepe University Journal of Education*, 29(1), 238- 250.
- Santos, P. ve Coimbra, J. (2000). Psychological separation and dimensions of career indecision in secondary school students. *Journal of Vocational Behavior*, 56(3), 346-362.
- Saka, N. ve Gati, I. (2001). Emotional and personality-related aspects of persistent career decision-making difficulties. *Journal of Vocational Behavior*, 71(3), 340-358.
- Saunders, D., Peterson, G., Sampson, J. ve Reardon, R. (2000). Relation of depression and dysfunctional career thinking to career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 56, 288-298.
- Stead, G., Watson, M. ve Foxcroft, C. (1993). The relation between career indecision and irrational beliefs among university students. *Journal of Vocational Behavior*, 42, 155-169.
- Stumpf, S. A., Colarelli, S. M. ve Hartman, K. (1983). Development of the career exploration survey (CES). *Journal of Vocational Behavior*, 22, 191-226.
- Super, D. (1957). *The psychology of careers: An introduction of vocational development*. New York: Harper & Brothers.
- Starica, E. (2012). Predictors for career indecision in adolescence. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 33, 168-172.
- Taylor, M. ve Betz, N. (1983). Applications of self-efficacy theory to the understanding and treatment of career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 22, 63-81.
- Taylor, M. ve Pompa, J. (1990). An examination of the relationships among career decision-making self- efficacy, career salience, locus of control, and vocational indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 37(1), 17-31.
- Turner, S. ve Lapan, R. (2002). Career self-efficacy and perceptions of parent support in adolescent career development. *Career Development Quarterly*, 51, 44- 55.
- Yılmaz-Erdem, A. (2006). *Lise öğrencileri için meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar ölçeğinin geliştirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Watson, P., Sherbak, J. ve Morris, R. (1998). Irrational beliefs, individualism-collectivism, and adjustment. *Personality and Individual Differences*, 24(2), 173- 179.
- White, N. ve Tracey, T. (2011). An examination of career indecision and application to dispositional authenticity. *Journal of Vocational Behavior*, 78(2), 219-224.

Extended Summary

Role of Locus of Control and Irrational Beliefs in Predicting Career Indecision

**Mustafa ŞAHİN, Serkan Volkan SARI, Sait DUMAN,
Uğur KERİMOĞLU and Taylan KOCAMAN**

Last fifty years, many researches have been conducted on the process of career choice (Holland, 1973; Taylor and Betz, 1983; Turner and Lapan, 2002). Fulfillment of the tasks of development about decision-making process (Taylor and Popma, 1990) and the development of decision-making skills (Betz and Hackett, 1981) to be aware of the interests and abilities were seen important. If these processes were paused or uncompleted, that means person, who is in vocational decision making process, lived vocational indecision. Studies were showed that uncompleted vocational tasks effected persons' vocational decision making (Starica, 2012; White and Tracey, 2011). On this point, about indecision concept, there was no any definition on the literature. However, According to Crites (1969) person who is in vocational indecision were defined as who has abilities and interests in many fields, who is in indecision to choose one of the fields. When looking for the reason of career indecision, insufficient development of interests, abilities, values (Santos and Coimbra, 2000), low self-perception (Bethwulff and Steitz, 1999), high level of anxiety (Braunstein-Bercovitz, Benjamin, Azores, and Lev, 2012), and low level of vocational maturity (Crites, 1969) could be displayed as a prominent reasons. However, because of the nature of career indecision, reasons were not consisted of only these factors. In this study, the relationship between locus of control and irrational beliefs which considered persons indecisions reasons were discussed.

Method

Participants

The sample of the study consisted of 266 senior students from three different high schools (General High School, Anatolian High School and Science High School) in Trabzon city in 2011- 2012 education years. The distribution of students in terms of gender is in the form of 133 girls (50 %) and 133 boys (50 %). In order to collect data, the random sampling method was used.

Data Collection Instruments

Career Decision Inventory: It was developed by Çakır (2003) for measuring students' level of career indecision. There were five sub-scale of career decision inventory: Internal Conflicts, Self Knowing, Lacking of vocational and field information, Irrational Beliefs of Career Choosing and external conflicts. The Cronbach's alpha coefficient reliability was 0.85. Factor loadings of the scale were ranged between 0.36 and 0.73. Increasing scores were showed increasing levels of vocational indecision.

Locus of Control Scale: It was developed by Dağ (2002) in order to improve the Rotters' Locus of Control Scale. According to exploratory factor analysis, five factor defined which explain 50% of the total variance. These factors, Personal Control, Belief in Chance, Meaninglessness of Effort, Belief in Destiny and Belief of Unfair World. The Cronbach's alpha coefficient reliability was 0.92. Load factor values of the scale between 0.29 and 0.78. Increasing scores were showed increasing levels of perception of the external control.

Irrational Beliefs Scale: It was developed by Çivitçi (2006) for measuring students' level of Irrational Beliefs. According to exploratory factor analysis, 3 factors defined which explain 33% of the total variance. These factors, Demand Success, Demand Comfort and Demand Respect. The Cronbach's alpha coefficient reliability was 0.71. load factor values of the scale between 0.40 and 0.69. Increasing scores were showed increasing levels of irrational beliefs.

Demographic data form: This form includes participants' genders, ages, school types.

Data analysis

Pearson correlation coefficient analysis and multiple regression analysis were used to analyze the data. The role of Locus of Control and Irrational Beliefs in predicting career indecision levels of

students were examined by multiple regression analysis.

Results and Discussion

According to the findings of the study, there were negative significant correlation between career indecision and belief in chance ($r=-0.19$; $p<0.01$) and positive significant correlation meaningfulness of effort ($r=0.13$, $p<0.05$) from sub-scales of locus of control. In addition, multiple regression results revealed that locus of control was significant predictor of career indecision ($F_{(5/260)}=1.44$). Also, sub scales of locus of control ' "belief in chance" ($B=0.05$, $p<0.01$) and "meaninglessness of effort" ($B=0.14$, $p<0.01$) had unique contribution of the model. Belief in chance means that chance control life events and the person believes these results of chance. Also, it was believed an external control mechanism (Rotter, 1975). In this sense, the more people who believe in chance, the more they feel free themselves than others about life's tasks and responsibilities. Studies revealed that people who trust their chance were not making effort and were not worried about when choosing a career (Brown, Glastetter-Fender, and Shelton, 2000; Kirkcaldy, Shephard, and Furnham, 2002). Another variable significantly correlated with vocational indecision and significant predictor of it is "meaninglessness of the efforts". This concept was defined by Rotter (1975) as "individual's belief of making effort about the things could be achieved in life is meaningless" and at the same time this is evaluated as external control mechanism. Vocational decision making is achieved at the end of a series of activities as individual's searching, identifying and exploring the professions appropriate to her/him (Stumpf, Collareli, and Hartman, 1983). In this sense, it seems meaningful that individuals do not make efforts adequately about knowing themselves and the environment and evaluate these efforts meaningless

have vocational indecision. Bartsch and Hackett, (1979) identified that individuals with internal locus of control think more clear about their careers than those with external locus of control. Kishor (1981) found that vocational decision making was predicted meaningfully by locus of control for both girls and boys. All these knowledge gives rise to the idea that individuals with external locus of control have difficulties about making vocational decisions and the locus of control of these individuals is effective on their achievement and adaptation in planning careers.

Also, no significant relationship was found between vocational indecision and subdimensions of the irrational beliefs. Furthermore, according to multiple regression analysis, irrational beliefs were not found as a significant predictor of vocational indecision. Whereas, Kuzgun (2000) states that individual's irrational beliefs are effective on vocational indecision. Mitchell and Krumboltz (1987) asserts that irrational beliefs should be changed to make healthy decisions about vocation. All these knowledge points that there is a correlation between students' vocational indecision and their irrational beliefs.

Based on the results of this study, it is determined that individuals with external locus of control experience more instability on career decision process. Also, there is not a relation between irrational beliefs and career instability. However, as opposite to this result in the literature, there are different studies those mention the importance of irrational beliefs among the components of career instability. Lastly, some suggestions are made based on the results. The study is done with high school senior students. In this context, by sharing these results with school guidance services, activities that will develop students' internal control mechanism in their career choice processes can be planned. A qualitative study can be suggested in order to determine deeply the relation between irrational beliefs and career instability.